

ISSN 1643-8183
eISSN 2353-8139

Artykuł został opublikowany zgodnie ze standardami
Libre Open Access i jest objęty warunkami licencji
Creative Commons CC BY-ND 4.0 Międzynarodowe

Zeszyty Prawnicze
26.2 / 2026, s. 51-68
<https://doi.org/10.21697/zp.2026.26.2.03>

MAGDALENA MAKSYMIUK

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
<https://orcid.org/0000-0001-5711-4920>
e-mail: m.maksymiuk@uksw.edu.pl

MODELE POMOCY PRAWNEJ W KANADZIE W ŚWIETLE KANADYJSKIEJ KARTY PRAW I WOLNOŚCI

1. WPROWADZENIE

Pomoc prawna w Kanadzie jest jednym z ogniw całego systemu prawnego. Jej działanie wypełnia zobowiązania państwa wobec obywateli, które wynikają z Kanadyjskiej Karty Praw i Wolności¹. Dotyczy to między innymi kwestii dostępu do wymiaru sprawiedliwości, demokratycznych rządów czy łagodzenia skutków ubóstwa². Zapewnienie pomocy prawnej obywatelom Kanady, którzy mają niskie dochody, jest podstawową usługą publiczną. Beverly McLachlin, prezes Sądu Najwyższego Kanady, wskazywała, że o pomocy prawnej powinno się myśleć w taki sam sposób, jak myśli się o opiece zdrowotnej i edukacji. Nie tylko bogaci, lecz także biedniejsi jej potrzebują i powinna być im ona zapewniona³. Kwestia pomocy prawnej oraz społecznych usług

---

¹ Canadian Charter of Rights and Freedoms, The Constitution Acts 1867 to 1982, Enacted as Schedule B to the Canada Act 1982, 1982, c. 11 (U.K.), which came into force on April 17, 1982.

² A. Brierley, S. Okoro, *Access to Justice: The Role of Legal Aid in Society, Interdisciplinary Studies in Society, Law and Politics* 1-2/2022, s. 34.

³ S. Bailey, *Lack of legal aid leaves too many defendants to represent themselves: top judge*, <https://www.cbc.ca/news/canada/newfoundland-labrador/legal-aid-beverly-mclachlin-1.4363637> [dostęp 28 stycznia 2026 r.].

prawnych zdaje się niezwykle ważna w ramach badań prowadzonych nad reprezentacją prawną. Przez jej zapewnienie rozumie się tutaj finansowanie jej ze środków publicznych lub prowadzenie przez nienastawione na zysk podmioty, które świadczą usługi prawne. Ma to na celu ułatwienie dostępu do wymiaru sprawiedliwości tym osobom, które nie są w stanie zapewnić ich sobie samodzielnie na rynku prywatnym⁴. Parafrazując słowa Russela Englera: „musimy zaakceptować jako punkt wyjścia, że szczególnie tam, gdzie w grę wchodzi podstawowe potrzeby ludzkie, należy założyć, że bezbronni uczestnicy sporu, którzy znajdują się po niewłaściwej stronie nierównowagi sił, potrzebują pełnej reprezentacji przez wykwalifikowanego przedstawiciela”⁵. Wszystkie prowincje i terytoria Kanady wykształciły własne systemy pomocy prawnej, która jest finansowana ze środków publicznych. Przybiera ona różne formy w zależności od jurysdykcji⁶.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie kanadyjskiego systemu pomocy prawnej. Niezwykle ważne jest tutaj zważenie na model ustrojowy Kanady (jego federacyjny charakter, z którego wynika 13 planów pomocy), ale też kontekst kulturowy i społeczny⁷. Ponadto celem opracowania jest ukazanie wielu specyficznych dla tego państwa gwarancji prawnych, które zostały uchwalone i których ochrona stanowi obowiązek państwa. Praca zawierać będzie również próbę oceny obecnego stanu pomocy prawnej. Za tezę do niniejszego opracowania może posłużyć twierdzenie, że kanadyjski system bezpłatnej pomocy prawnej, pomimo że jest silnie zakorzeniony w idei równego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, jest zróżnicowany regionalnie. Wynika to z federalnego podziału kompetencji, czego następstwem jest nierówny poziom ochrony prawnej potrzebujących osób, w poszczególnych prowincjach

---

⁴ S. Buhler, M.C. Korpan, *Measuring the impacts of representation in legal aid and community legal services settings: considerations for canadian research*, Alberta Law Review 56-4/2019, s. 1119.

⁵ R. Engler, *When Does Representation Matter?*, [w:] *Beyond Elite Law: Access to Civil Justice in America*, red. S. Estreicher, J. Radice, New York 2016, s. 71-86.

⁶ S. Buhler, M.C. Korpan, *op. cit.*, s. 1119.

⁷ M. Grzybowski, B. Przywora, A. Syryt, *Introduction*, [w:] *Free Legal Aid- A comparative Approach*, II, red. M. Grzybowski, B. Przywora, A. Syryt, Berlin 2024, s. 9-10.

Kanady. Decentralizacja tego systemu sprzyja dostosowaniu go do lokalnych potrzeb, jednakże powoduje występowanie różnic w zakresie finansowania i rodzaju świadczonych usług, a przede wszystkim w zakresie dostępności.

Artykuł stanowić będzie przegląd systemów pomocy prawnej w Kanadzie. Dobór czterech prowincji⁸ objętych badaniem nie ma charakteru przypadkowego. Stanowi świadomy wybór metodologiczny. Są one bowiem największymi, a także najbardziej zróżnicowanymi pod względem geograficznym oraz demograficznym jednostkami federacji. Ma to przełożenie na zgoła odmienne potrzeby w zakresie pomocy prawnej. Celem autorki jest bowiem zaprezentowanie modeli pomocy prawnej w tych prowincjach, które odzwierciedlają różnicowania ustrojowe prawne i instytucjonalne systemu *legal aid*. Alberta, a także Kolumbia Brytyjska to prowincje osadzone na tradycji *common law*, które charakteryzują się różnymi modelami organizacyjnymi, jak również odmiennymi poziomami finansowania pomocy prawnej. Fakt, że leżą one na zachodniej części państwa, pozwala zbadać specyficzne potrzeby, które są związane z dostępem do wymiaru sprawiedliwości, ponieważ są to tereny w dużej mierze słabo zurbanizowane, a także zamieszkałe przez społeczność rdzenną. Ontario jest najludniejszą prowincją Kanady. Stanowi punkt odniesienia do analizy rozwiązań instytucjonalnych ze względu na największą skalę oddziaływania. Natomiast Quebec został tutaj uwzględniony z uwagi na status prowincji o charakterze *mixed jurisdiction*. Kolejność ich omawiania ma charakter porządkujący oraz analityczny, jak również odpowiada logice analizy porównawczej.

Do zaprezentowania powyższych problemów badawczych posłużono się metodą dogmatyczno-prawną, która pozwoliła na wykorzystanie źródeł instytucjonalnych i naukowych. Ich podstawę stanowią raporty oraz dokumenty rządowe. Wykorzystano również literaturę naukową z zakresu prawa, a także socjologii prawa, co pozwala na osadzenie analizy instytucjonalnej w szerszym kontekście teoretycznym. Stąd też skorzystano z metody teoretyczno-prawnej oraz sięgnięto do badań komparatystycznych.

---

⁸ Kolumbii Brytyjskiej, Alberty, Ontario oraz Quebecu.

2. PODSTAWA PRAWNA BEZPŁATNEJ POMOCY PRAWNEJ W KANADZIE NA POZIOMIE FEDERALNYM

Pomoc prawna w Kanadzie stanowi niezwykle ważną część całego systemu wymiaru sprawiedliwości. Jest ona postrzegana jako warunek konieczny do skutecznego korzystania z praw procesowych. Dotyczy to głównie spraw cywilnych, karnych i rodzinnych⁹.

Plany dotyczące pomocy prawnej sięgają jeszcze czasu przed uchwaleniem Kanadyjskiej Karty Praw i Wolności, która jest częścią kanadyjskiej Konstytucji. Z racji federacyjnego podziału pierwszy z nich został ustanowiony w Ontario w 1967 r.¹⁰, a pozostałe prowincje sukcesywnie rozwijały swoje porządki prawne i organizacyjne w tej kwestii. Pomoc prawna przybierała wtedy charakter organizacji charytatywnych, w ramach których prawnicy poświęcali swój wolny czas na pomoc potrzebującym w imię społecznej odpowiedzialności zawodu prawnika.

Obecnie podstawą prawną na poziomie federacji, która wpływa na dostęp do bezpłatnej pomocy prawnej, jest już wyżej wspomniana Kanadyjska Karta Praw i Wolności z 1982 r., określająca prawa i swobody obywatelskie¹¹.

W kontekście dostępu do pomocy prawnej wyróżnia się tutaj trzy przepisy:

Art. 7. „Każdy ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa i nie może być ich pozbawiony poza wyjątkami zgodnymi z podstawowymi zasadami sprawiedliwości”.

---

⁹ Szerzej zob. *United Nations Office of Drugs and Crimes, Handbook on Ensuring Quality of Legal Aid Services in Criminal Justice Processes Practical Guidance and Promising Practices*, Vienna 2019, s. 27 i n.

¹⁰ <https://www.legalaid.on.ca/more/corporate/about-lao-landing-page/historical-overview> [dostęp 22 stycznia 2026 r.].

¹¹ Canadian Charter of Rights and Freedoms, being Part 1 of the Constitution Act, 1982, enacted by the Canada Act 1982 (U.K.) c. 11; proclaimed in force April 17, 1982; tekst w jęz. polskim: https://publications.gc.ca/collections/collection_2019/pch/CH37-4-1-2018-1-pol.pdf [dostęp 28 listopada 2024 r.].

10(b). „W przypadku aresztu lub zatrzymania każdy ma prawo do bezzwłocznego uzyskania adwokata, udzielenia mu instrukcji oraz do poinformowania o tym prawie”.

15(1). „Każda osoba jest równa przed i wobec prawa i ma równe prawa do ochrony i korzystania z prawa bez dyskryminacji”¹².

Artykuł 7 wymaga, by działania państwa oraz istniejącego systemu prawnego, które ingerują w życie, wolność czy bezpieczeństwo, pozostawały w zgodności z zasadą sprawiedliwości oraz uczciwego procesu¹³.

Artykuł 10(b) stawia sobie za cel zapewnienie osobie aresztowanej lub zatrzymanej możliwości uzyskania porady prawnej¹⁴. Zdarza się bowiem, że z powodu obaw o koszty zatrzymany nie skorzysta z prawa do obrońcy. Wobec powyższego nałożono tutaj obowiązek poinformowania o możliwości skorzystania i dostępności pomocy prawnej, a także dyżurnego obrońcy¹⁵. Należy jednak podkreślić, że nie ma obowiązku konstytucyjnego, wobec którego prowincje musiały utrzymywać system całodobowego dostępu do dyżurnego prawnika¹⁶, natomiast nakłada się powinność do wzięcia pod uwagę wszystkich okoliczności sprawy, szczególnie dostępność pomocy prawnej, w chwili zatrzymania lub aresztowania¹⁷.

Artykuł 15 Karty Praw, zgodnie z interpretacją Sądu Najwyższego Kanady, wskazał, że przepis ten nie stanowi ochrony równości w znaczeniu szerokim, ale został zawężony przez wyliczenie poszczególnych form dyskryminacji. Wskazał, że treść art. 15 identyfikuje przykłady dyskryminacji i nie ogranicza deklarowanych jej praw. Został więc on zinterpretowany jako antydyskryminacyjny, jednakże ograniczony do wskazanych literalnie odmian. Podkreślił także, że aby tę równość zachować (w kontekście dostępu do wymiaru sprawiedliwości), powinna obejmować prawo do reprezentacji prawnej za rozsądną cenę. Ukazuje on również możliwość korzystania z programów pomocy prawnej,

---

¹² *Ibidem*.

¹³ *Charkaoui v. Canada* (Citizenship and Immigration), [2007] 1 SCR 350, akapit 19.

¹⁴ *R. v. Sinclair*, [2010] 2 SCR 310.

¹⁵ *R. v. Brydges*, [1990] 1 SCR 190.

¹⁶ *R. v. Prosper*, [1994] 3 SCR 236.

¹⁷ *R. v. Matheson*, [1994] 3 SCR 328.

ponieważ duża część populacji nie jest w stanie walczyć o ochronę swoich konstytucyjnych praw i wolności, nawet w przypadku zapewnienia dostępu do prawnika „za rozsądną cenę”¹⁸.

Część doktryny wskazuje w kontekście pomocy prawnej ponadto art. 11(b): „Każdą osobę oskarżoną o przestępstwo ma prawo do osądzenia w rozsądnym czasie”. Ten przepis kładzie nacisk na ochronę indywidualnych praw osoby oskarżonej. Wskazuje bowiem, że opóźnienie w procesie może utrudnić jego skuteczną obronę. Zagwarantowanie tego przepisu chroni również interes społeczny poprzez zapewnienie o traktowaniu sprawiedliwym, a także względnie szybkim postawieniu oskarżonego przed sądem. Pomoc prawna ma możliwie skrócić ten czas, jak również pomóc w ustaleniu dowodów, które mogłyby mu pomóc i dać mu pełną możliwość do udzielenia wyjaśnień i obrony¹⁹.

Pomoc prawna stanowi więc podstawowy składnik systemu prawnego, ale jest też warunkiem wypełnienia zobowiązań rządu wobec obywateli, na mocy niniejszej Karty. Wywodzące się z nich prawo do sprawiedliwego procesu, do wolności czy bezpieczeństwa, a także równości co do ochrony i korzystania z prawa są więc zagwarantowane konstytucyjnie i bezsprzecznie odnoszą się do kwestii związanych z pomocą prawną. Opiera się więc na kontrydiktoryjnej naturze systemu sprawiedliwości, w myśl której system musi działać uczciwie i skutecznie, zapewniając ochronę prawną swoim obywatelom. Do obowiązków państwa należy zapewnienie pomocy prawnej, w przypadku gdy stawką jest zagwarantowanie praw wynikających z Kanadyjskiej Karty Praw i Wolności²⁰.

---

¹⁸ Canadian Charter of Rights and Freedoms, being Part 1 of the Constitution Act, 1982, enacted by the Canada Act 1982 (U.K.) c. 11; proclaimed in force April 17, 1982; K. Chasse, *Report: Access To Justice – The Unavailability of Legal Services at Reasonable Cost and the Canadian Charter of Rights and Freedoms* (22 sierpnia 2013), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2318116 [dostęp 22 stycznia 2026 r.].

¹⁹ R.J. Sharpe, K. Roach, *The Charter of Rights and Freedoms, Essentials of Canadian Law*³, Toronto 2005, s. 258; P.W. Hogg, *Constitutional Law of Canada*⁵, II, Toronto 2007, s. 52; J. Bond, *The Cost of Canada's Legal Aid Crisis: Breaching the Right to State-Funded Counsel Within a Reasonable Time*, *Criminal Law Quarterly* 59/2012, s. 29.

²⁰ K. Chasse, *Report: Access To Justice...*, s. 5.

Ważnym elementem dla ukazania kontekstu prawnego, który ma wpływ na funkcjonowanie bezpłatnej pomocy prawnej w Kanadzie, jest współdziałanie odmiennych porządków prawnych. Jest to system *common law*, który obowiązuje w większości kanadyjskich prowincji, a także system *mixed jurisdiction*, który występuje w Quebecu. Prowincja ta opiera swoje prawo prywatne na tradycji prawa cywilnego, które zostało ukształtowane historycznie pod wpływem *droit civil*. Jednocześnie funkcjonują tam instytucje publicznoprawne, które oparte są z kolei na systemie *common law*²¹. Różnice wynikające z porządku prawnego mają bezpośredni wpływ na organizację, a także praktykę świadczenia bezpłatnej pomocy prawnej. W prowincjach, które są oparte na *common law*, programy te koncentrują się na modelach procesowych oraz instytucjonalnych, które są właściwe dla tej tradycji prawnej (kontrydiktoryjność postępowania czy ważna rola precedensu). System w Quebecu musi uwzględniać specyfikę prawa cywilnego (większa rola kodyfikacji oraz odmienna struktura źródeł prawa prywatnego)²². Ma to wpływ na ocenę odmiennych tradycji prawnych oraz dostępność i efektywność bezpłatnej pomocy prawnej w warunkach pluralizmu prawnego.

Rolę prawników w zagwarantowaniu konstytucyjnego prawa do dostępu do wymiaru sprawiedliwości podkreślał Sąd Najwyższy Kanady: „[...] należy zauważyć, że Trybunał wielokrotnie podkreślał ważną rolę, jaką odgrywają prawnicy w zapewnianiu dostępu do wymiaru sprawiedliwości i utrzymaniu praworządności”, a także, że: „Prawnicy są niezbędnym pośrednikiem, dzięki którym obywatele mają dostęp do sądów i prawa”²³. Sąd Najwyższy zdawał sobie sprawę, że prawo może być zbyt skomplikowane, by móc korzystać z jego rozwiązań (w razie potrzeby) bez pomocy prawnika. Zaznaczył, że osoby o mniejszym statusie materialnym mogą być częściej narażone na czynnik przestępczy, ponieważ

---

²¹ Zob. H.P. Glenn, *Legal Traditions of the World*, Oxford 2014, s. 249-255. Szerzej zob. R. Jukier, *Inside the Judicial Mind: Exploring Judicial Methodology in the Mixed Legal System of Quebec*, *European Journal of Comparative Law and Governance* 2013, s. 1-20.

²² M. Boodman, J.E.C. Brierley, R.A. MacDonald, *Quebec Civil Law: An Introduction to Quebec Private Law*, red. J.E.C. Brierley, R.A. Macdonald, Toronto 1993, s. 15-19.

²³ *B.C.(A.G.) v. Christie*, [2007] 1 S.C.R. 873, [2007] S.C.J. 21 at para. 22.

ofiary te nie mogą na własną rękę skutecznie korzystać z prawa do sądu i wymagać naprawienia wyrządzonych im krzywd. Gwarancja dostępu do sądu jest bowiem wymogiem w demokratycznym państwie prawa²⁴.

3. PODZIAŁ KOMPETENCJI W ZAKRESIE POMOCY PRAWNEJ

System kanadyjski dzieli odpowiedzialność za wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych pomiędzy rząd federalny a rządy prowincji i terytoriów. Na mocy konstytucji współpracują one ze sobą w celu zapewnienia możliwie jak najbardziej skutecznej pomocy. W przypadku udzielania pomocy prawnej kompetencje te zostały podzielone. Nie jest ona udzielana automatycznie przy każdej sprawie, jednakże do obowiązków rządu należy pomoc w sytuacjach, w których jej brak prowadziłby do niesprawiedliwego traktowania lub nierówności w procesie sądowym. Za wspólny cel obiera się tu zapewnienie, by osoby potrzebujące mogły otrzymać pomoc prawną, gdy nie stać ich na zapewnienie sobie pomocy prawnej własnymi środkami²⁵.

Administracja usługami pomocy prawnej podlega odpowiedzialności konstytucyjnej, nałożonej na rządy prowincji. Poszczególne plany pomocy prawnej w prowincjach różnią się od siebie mechanizmami dostarczania, poziomami kwalifikowalności finansowej czy postanowieniami dotyczącymi pokrycia kosztów pomocy prawnej, jednakże każdy z nich otrzymuje fundusze od rządu federalnego, a dokładnie Departamentu Sprawiedliwości Kanady, które są dysponowane na podstawie porozumień.

W sprawach karnych pomoc prawna jest udzielana zarówno osobom, jak i organizacjom, które nie posiadają wystarczających zasobów, by ją zabezpieczyć. Skierowana jest ona do osób/podmiotów w niekorzystnej sytuacji finansowej. Jednakże, co warto podkreślić, jej dostępność jest uzależniona od spełnienia określonych kryteriów kwalifikowalności.

---

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ R.L Sandefur, *What We Know and Need to Know About the Legal Needs of the Public*, South Carolina Law Review 67.2/2016, s. 446-447.

W Kanadzie, pomimo wielości planów (a jest ich 13), które powstały w ramach poszczególnych prowincji, istnieje wiele kryteriów oraz sposobów świadczenia pomocy prawnej, niemniej w dużej mierze sprawdzają się one do kilku czynników:

1. poziom dochodów i majątek osoby, która prosi o pomoc;
2. rodzaj sprawy (karna, rodzinna, dotycząca prawa imigracyjnego itp.);
3. stopień skomplikowania sprawy;
4. konsekwencje, jakie grożą sprawcy za popełnienie danego czynu²⁶.

Z racji współdzielenia kosztów pomocy prawnej przez rząd federalny oraz władze prowincji/terytoriów środki z budżetu federalnego są przekazywane w sposób bezpośredni władzom prowincji/terytoriów. System ten działa na podstawie umów o dostępie do usług wymiaru sprawiedliwości. Jest ono zapewnione przez Canada Social Transfer (CST), za które odpowiedzialność ponosi Departament Finansów²⁷.

W ramach pomocy prawnej istnieją także dwa rodzaje opłat, które stosowane są przez dane plany pomocy prawnej. Należą do nich opłaty administracyjne oraz składki klientów. Pierwsze z nich są powszechnie stosowane, choć Quebec oraz Manitoba wymagają opłaty aplikacyjnej, która wynosi odpowiednio 50 USD (zwrotna) oraz 25 USD. W wielu jurysdykcjach stosowane są również składki klientów, jednak są one elastyczne ze względu na zdolność płatniczą wnioskodawcy. Wnioskodawcy nie muszą płacić za pomoc prawną na początku, zazwyczaj zawierane są pisemne umowy.

---

²⁶ Departament Justice of Canada, Legal Aid Eligibility and Coverage in Canada, https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/jsp-sjp/rr03_la5-rr03_aj5/p00.html [dostęp 22 stycznia 2026 r.].

²⁷ Kanadyjski Transfer Socjalny (CST) to federalny transfer blokowy dla prowincji i terytoriów, którego celem jest wspieranie trzech szerokich obszarów programów socjalnych: edukacji podyplomowej, pomocy społecznej i usług socjalnych oraz rozwoju małego dziecka (wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi). CST jest przydzielane na programy społeczne. Podział środków zależy od liczby mieszkańców prowincji/terytorium, dla zapewnienia porównywalnego traktowania wszystkim Kanadyjczykom.

4. WYBRANE PROGRAMY POMOCY PRAWNEJ W KANADZIE

Pomoc prawna w Kanadzie oparta jest na 13 planach, które zorganizowane zostały przez organizacje/agencje odpowiedzialne za świadczenie bezpłatnej pomocy prawnej na terenie prowincji i terytoriów. Są one wspierane finansowo przez Rząd Federalny. Służyć ma temu program pomocy prawnej Departamentu Sprawiedliwości Kanady – „Justice Canada”, który zapewnia finansowanie prowincjom i terytoriom pomocy prawnej w sprawach karnych. Opiera się ono na umowach o dotacje. Rząd podpisuje także umowy na pomoc prawną w sprawach uchodźczych i imigracyjnych. Objęte są nim prowincje Alberta, Kolumbia Brytyjska, Manitoba, Nowa Fundlandia i Labrador, Nowa Szkocja, Ontario i Quebec. W sprawach karnych i cywilnych (sprawy rodzinne, przemoc domowa) pomoc prawna na terytoriach oparta jest na umowach o dostępie do usług wymiaru sprawiedliwości. Każda z prowincji i terytoriów ma opracowany swój własny system pomocy prawnej, opartej na indywidualnych zasadach.

W Kolumbii Brytyjskiej od 1970 r. działa Legal Services Society of British Columbia (LSS), która doczekała się swojej ustawy w 1979 r. Ustanawia ona LSS jako stowarzyszenie niezależne od rządu prowincji, jak i stowarzyszenia prawniczego. Do jej zadań należy świadczenie usług prawnych osobom, których nie stać na prawnika, ale też zapewnienie edukacji prawnej. Usługi świadczone są za pośrednictwem pracowników etatowych oraz pracowników z prywatnej palestry. LSS sprawdza, czy wnioskodawca kwalifikuje się finansowo do pomocy prawnej. Pracownicy określają status finansowy wnioskodawcy, ustalając jego dochód netto gospodarstwa domowego oraz aktywa. Zależą one od liczby osób w ramach jednego gospodarstwa domowego. Poziomy dochodów zostały podzielone. Jeden dla spraw karnych, drugi dla pozostałych. Wykorzystywany jest tutaj dochód netto ze wszystkich źródeł (włączając opiekę zastępczą, pożyczki studenckie, alimenty). Dopuszczone są również pewne odliczenia. Pod uwagę brane są dochody oraz aktywa zarówno

wnioskodawcy, jak i współmałżonka lub współpartnera, jeśli zamieszkują wspólnie więcej niż dwa lata²⁸.

W Albercie nie ma natomiast formalnie uchwalonej ustawy o pomocy prawnej. W 1970 r. podpisano jednak porozumienie między rządem prowincji a Law Society of Alberta, które wskazywało Law Society jako świadczący usługi prawne wnioskodawcom. Trzy lata później zarejestrowano Legal Aid Society, które miało świadczyć pomoc prawną potrzebującym. W roku 2000 Legal Aid Society, jak i Law Society wspólnie z rządem prowincji podpisały nową umowę dotyczącą zarządzania pomocą prawną. Usługi te są świadczone głównie przez prywatne stowarzyszenia prawnicze, które wykorzystują model świadczenia usług *judicare*. I tak w Calgary i Edmonton to pracownicy etatowi świadczą usługi w sprawach karnych osób nieletnich, a także pełnią usługi doradców dyżurnych. Prowadzony jest tam program doradztwa karnego w sądach we wszystkich głównych ośrodkach, a także w sądzie dla nieletnich. W 1990 r. sporządzono listę prawników (udostępnioną dodatkowo policji), z którymi można się było skontaktować 24 godziny na dobę. W tym planie kryteria kwalifikowalności finansowej zostają ustalane przy uwzględnieniu dochodu brutto oraz wyceny zgromadzonych aktywów i wielkości gospodarstwa rodzinnego. Dochód brutto rodziny oznacza wszystkie pieniądze otrzymane przez rodzinę przed potrąceniami. Brane pod uwagę są dwa zakresy kwalifikowalności finansowej; dotyczą one zakresu miesięcznego oraz rocznego. Obejmuje to małżonków i partnerów²⁹.

W Ontario wcześniejszy Legal Aid Plan w 1999 r. został zmieniony na Legal Aid Ontario. Jest to prowincjonalna agencja, której zadaniem jest promocja dostępu do wymiaru sprawiedliwości wśród mieszkańców prowincji o niskich dochodach. Jego system świadczenia usług

---

²⁸ Dane za: <https://legalaid.bc.ca/about#:~:text=On%20July%2030%2C%201979%2C%20the%20Legal%20Services,provided%20for%20the%20people%20of%20British%20Columbia.%E2%80%9D> [dostęp 22 stycznia 2026 r.].

²⁹ Departament Justice of Canada, Legal Aid Eligibility and Coverage in Canada, https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/jsp-sjp/rr03_la5-rr03_aj5/p01.html [dostęp 22 stycznia 2026 r.].

jest mieszany. Wykorzystuje on zarówno personel, jak i prywatnych prawników do świadczonych przez siebie usług³⁰.

Przy testach kwalifikowalności brane są pod uwagę potrzeby, które uwzględniają nie tylko dochód, lecz także wydatki oraz zobowiązania wnioskodawców. Pomoc prawna bez konieczności uiszczania składki jest dostępna przy pomocy oceny maksymalnych dodatków (np. na długi i schronienie), jeśli dany wnioskodawca ich nie przekracza. Istnieje możliwość zrzeczenia się dochodu podczas procesu kwalifikowalności, wtedy bierze się pod uwagę ocenę aktywów. Podlega to jednakże szczegółowej ocenie. Legal Aid Ontario bierze pod uwagę miesięczne wydatki niezbędne dla gospodarstwa domowego. Podstawowe koszty oraz dodatek na schronienie są odejmowane ze stawek świadczeń rodzinnych. Bierze się pod uwagę miesięczny dochód netto, odejmując od dochodu brutto niedobrowolne potrącenia z wynagrodzenia, koszty opieki dziennej, alimenty. Wszystkie dodatki są przyznawane do wielkości rodziny. Co więcej, do wspólnego gospodarstwa domowego może zostać włączona osoba, która nie jest związana z wnioskodawcą, ale może być uważana za inne źródło opłat prawnych. Może to być na przykład współlokator w ramach wspólnej umowy najmu³¹.

Ontario prowadzi także od lat 70. XX w. kliniki prawne, które świadczą usługi prawne i publiczne informacje prawne dla osób pokrzywdzonych oraz o niskich dochodach. Zajmują się one pomocą w podstawowych kwestiach życiowych, jak edukacja, mieszkanie, kwestie utrzymania czy zatrudnienia (w ramach *Ontario works*). W 2020 r. ustanowiono ustawę o usługach pomocy prawnej (LASA, 2020). Do jej zadań należą zarządzanie oraz administrowanie pomocą prawną w Ontario. W jej ramach oferowanych jest wiele usług, do których należy na przykład bezpłatna usługa telefoniczna, która trwa 20 minut i dotyczy kwestii prawa rodzinnego. Funkcjonują także usługi doradcze dla osób z zakresu spraw karnych, rodzinnych lub dla nieletnich niemających prawnika. Działają tam również programy certyfikacyjne, które zapewniają reprezentację

---

³⁰ F. Zemans, J. Amaral, *A Current Assessment of Legal Aid in Ontario*, *Journal of Law and Social Policy* 29/2018, s. 3.

³¹ Departament Justice of Canada, *Legal Aid in Canada 2021-22*, <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/aid-aide/2022/p1.html> [dostęp 22 stycznia 2026 r.].

prawną w poważnych sprawach dotyczących uchodźców i imigrantów. Wreszcie powołano Rodzinne Centra Pomocy Prawnej dla osób, które są w separacji, ubiegają się o alimenty, doświadczają przemocy domowej, starają się o opiekę nad dziećmi³².

W 1972 r. w Quebecu uchwalono Komisję Usług Prawnych, która zdefiniowała zakres pomocy, obejmujący prawo karne oraz cywilne. W tej prowincji ustanowiono system mieszany opieki sądowniczej i pomocy prawnej. Wnioskodawcy składają wnioski o pomoc w lokalnych centrach oraz lokalizacjach biur pomocy prawnej na całym terytorium. Istnieją tzw. usługi doradztwa dyżurnego, które są świadczone przez prawników zatrudnionych we wszystkich lokalizacjach sądów karnych, rodzinnych oraz administracyjnych. Dodatkowo w sprawach karnych Komisja ma do zaoferowania pomoc polegającą na telefonicznej usłudze konsultacyjnej. Jest ona dostępna o każdej porze. Umożliwia ona każdej osobie bezpłatne uzyskanie pomocy prawnika w momencie aresztowania lub zatrzymania. Pomoc prawna może być bezpłatna lub na podstawie składki. Zależy to od dochodu rodziny oraz kosztu usługi. Uprawnienia finansowe są ustalane na podstawie dochodu wnioskodawcy, wielkości i rodzaju rodziny oraz posiadania aktywów płynnych. Bierze się tutaj pod uwagę roczny harmonogram dochodów. Ci wnioskodawcy, którzy przekroczą jedną z trzech skali (dochód, majątek, płynność) bezpłatnej pomocy prawnej, będą mogli ją otrzymać przez wkład w wysokości od 100 do 800 USD. Nie będą one jednak przekraczały kosztów świadczonych usług prawnych³³.

5. WNIOSKI O BEZPŁATNĄ POMOC PRAWNĄ W KANADZIE

Organizacje na podstawie zgłoszenia prośby o pomoc prawną mogą pomóc doraźnie zapewnić pełną reprezentację prawną lub odmówić

---

³² The Legal Aid Services Act (LASA, 2020), <https://www.legalaid.on.ca/lasa2020/> [dostęp 28 grudnia 2025 r.].

³³ Departament Justice of Canada, Legal Aid Eligibility and Coverage in Canada, https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/jsp-sjp/rr03_la5-rr03_aj5/p01.html [dostęp 22 stycznia 2026 r.].

świadczenia usług, w przypadku gdy wnioskujący nie spełnia odpowiednich kryteriów. Usługi podsumowujące polegają na udzieleniu porady prawnej, informacji lub jednorazowej usługi prawnej. Dane wskazują, że w latach 2021-2022 złożono ponad 493 tys. wniosków o bezpłatną pomoc prawną w skali kraju. Jest to liczba indywidualnych wniosków, a nie osób ubiegających się o pomoc, ponieważ jedna osoba może złożyć kilka wniosków. Dane Justice Canada pokazują, że połowa z nich dotyczyła spraw karnych (52%), natomiast 46% spraw cywilnych³⁴.

Plany pomocy prawnej w Kanadzie otrzymały w latach 2021-2022 finansowanie w łącznej kwocie ponad 947 mln dolarów, z czego 92% kwoty pochodziło ze źródeł federalnych, prowincji i terytoriów, natomiast pozostała kwota – głównie ze składek klientów, od przedstawicieli zawodów prawniczych albo z racji odzyskanych kosztów z ugód prawnych³⁵.

6. PODSUMOWANIE

Pomoc prawna w Kanadzie ma swoje podstawy prawne w Kanadyjskiej Karcie Praw i Wolności, a także poszczególnych rozwiązaniach w ramach prowincji czy terytoriów. Ich celem jest gwarancja prawa do pomocy prawnej, jak również dostęp do prawnika „za rozsądną cenę”. W tym celu powołanych zostało wiele instytucji (w zależności od potrzeb poszczególnych części składowych Kanady), których zadaniem było wypełnienie nałożonych obowiązków, a także gwarancji ochrony najbardziej potrzebujących i ich dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

Niniejsza analiza programów bezpłatnej pomocy prawnej w Kolumbii Brytyjskiej, Albercie, Ontario oraz Quebecu pozwala sformułować kilka wniosków, które mają charakter ogólny. Są one ważne dla oceny całego kanadyjskiego modelu *legal aid*. Badanie pokazało, że pomimo istnienia wspólnych ram programowych na poziomie federalnym, a także

---

³⁴ Departament Justice of Canada, Legal Aid in Canada 2021-22, <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/aid-aide/2022/pl.html> [dostęp 22 grudnia 2025 r.].

³⁵ *Ibidem*.

podziału kompetencji dotyczących wymiaru sprawiedliwości istnieją istotne różnicowania w organizacji, finansowaniu, jak i dostępności pomocy prawnej. Kolumbia brytyjska kładzie szczególny nacisk na usługi doraźne, a także poradnictwo prawne, co stanowiło próbę odpowiedzi na wyzwania, które są związane z rozproszeniem terytorialnym oraz dostępem do sądów. Alberta posiada bardziej restrykcyjne kryteria kwalifikacyjne, co powoduje ograniczony krąg beneficjentów. Jednocześnie sprzyja to koncentracji środków, które przeznaczane są na sprawy o największym ciężarze procesowym (zwłaszcza w prawie karnym). W Ontario natomiast rozwinął się najbardziej rozbudowany oraz zinstytucjonalizowany model pomocy prawnej. Połączenie Legal Aid Ontario z siecią klinik prawnych, a także programów *duty counsel* powoduje, że możliwe jest objęcie pomocą szerokiego spektrum praw. Jednakże skala całego systemu pokazuje napięcia pomiędzy dostępnością pomocy a jej jakością, a także stabilnością finansowania. Quebec, funkcjonujący w warunkach *mixed jurisdiction*, ma wpływ na odmienny sposób organizacji pomocy prawnej. Jednakże różnice w tradycjach prawnych nie mają wpływu na samą ideę *legal aid*, ale kształtują techniki realizacji czy instytucjonalne formy.

Pokazanie rozwiązań tych czterech prowincji pozwala potwierdzić hipotezę, że realizacja systemu bezpłatnej pomocy prawnej pozwala na dostosowanie usług do lokalnych potrzeb, ale jednocześnie prowadzi do nierówności w zakresie dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Z dostępnych opracowań wynika, że zdecydowana większość społeczeństwa, w razie potrzeby, nie jest w stanie znaleźć prawnika „po rozsądnych kosztach”. Osoby związane zawodowo ze stowarzyszeniami prawniczymi wskazują, że finansowanie pomocy prawnej w obecnym zakresie nie jest wystarczające. Jednocześnie stosując coraz wyższe opłaty, można pomóc coraz to mniejszej liczbie potrzebujących. Niewątpliwym wpływ wywiera też coraz większa liczba chętnych, zgłaszających się po taką formę pomocy. Podobne wnioski formułuje Canadian Bar Association. Wskazuje na konieczność zwiększenia finansowania, a także

poszerzenia zakresu pomocy prawnej jako warunku rzeczywistej równości proceduralnej³⁶.

Zadaniem rządu i prowincji jest dostosowanie programów pomocy prawnej tak, by prawnicy byli jeszcze bardziej dostępni dla ludzi, co zmniejszy występowanie bezprawia w różnych aspektach (często w świecie biznesu), a także zapobiegnie rozwijaniu się zjawiska nieuprawnionego praktykowania prawa, które popełniają osoby niebędące prawnikami, a starające się pomóc osobom, których na pomoc prawną nie stać. Zadaniem państwa jest również wzmocnienie koordynacji pomiędzy poziomem federacji a prowincji, a także dofinansowanie pomocy prawnej, w celu zagwarantowania rządów prawa, dostępu do wymiaru sprawiedliwości i praworządności. Ważne jest tutaj dodatkowo wypracowanie minimalnych standardów dostępu do pomocy prawnej, które będą niezależne od miejsca zamieszkania osoby potrzebującej.

Wnioski, które płyną z analizy tych czterech programów, pokazują, że model bezpłatnej pomocy prawnej w Kanadzie jest interesującym przykładem jego funkcjonowania w państwie federacyjnym w warunkach pluralizmu prawnego. Te rozwiązania mogą stanowić ważny punkt do dalszych badań porównawczych, ale także asumpt do rozważań nad reformą systemów pomocy prawnej w innych państwach.

MODELE POMOCY PRAWNEJ W KANADZIE W ŚWIETLE KANADYJSKIEJ KARTY PRAW I WOLNOŚCI

Streszczenie

Pomoc prawna w Kanadzie jest jednym ze składników całego systemu prawnego. Jej działanie wypełnia zobowiązania państwa wobec obywateli, które wynikają z Kanadyjskiej Karty Praw i Wolności. Zapewnienie pomocy prawnej obywatelom Kanady, którzy mają niskie dochody, jest podstawową usługą publiczną. Wszystkie prowincje i terytoria Kanady wykształciły własne systemy pomocy prawnej, która jest finansowana ze środków publicznych. Celem niniejszego artykułu jest zbadanie kanadyjskiego systemu pomocy prawnej. Niezwykle ważne jest tutaj zważenie na model ustrojowy Kanady (jego federacyjny charakter, z którego

---

³⁶ Szerzej zob. *Canadian Bar Association, Moving Forward on Legal Aid: A CBA Submission*, Ottawa 2018.

wynika aż 13 planów pomocy), ale także kontekst kulturowy i społeczny. Ponadto celem opracowania jest ukazanie wielu specyficznych dla tego państwa gwarancji prawnych, które zostały uchwalone i mają na celu gwarancję praw podstawowych w prezentowanym zakresie. Artykuł zawiera charakterystykę kilku programów, które pozwalają ukazać szeroki wachlarz dostępnej pomocy prawnej w Kanadzie. Praca zawiera także próbę oceny obecnego stanu pomocy prawnej.

CANADIAN MODELS OF LEGAL AID IN LIGHT OF THE CANADIAN CHARTER OF RIGHTS AND FREEDOMS

Summary

Legal aid in Canada is one of the components of the country's legal system and its operation fulfills the state's obligations to citizens under the Canadian Charter of Rights and Freedoms. Providing legal aid to Canada's low-income citizens is an essential public service. All the Canadian provinces and territories have developed their own publicly funded legal aid systems. The aim of this article is to examine Canada's legal aid system. It is extremely important to consider the specifics of Canada's systemic model (its federal nature, which means the country has as many as 13 legal aid plans), but also its cultural and social context. An additional aim of this study is to present a series of legal guarantees specific for Canada, which have been enacted by parliament to guarantee fundamental rights regarding legal aid. The article presents the characteristics of several programs to show the wide range of legal aid available in Canada. The paper also attempts to assess the current condition of Canada's legal aid system.

Słowa kluczowe: Kanada; pomoc prawna; prowincje.

Keywords: Canada; legal aid; provinces.

Data zgłoszenia artykułu do redakcji: 11.12.2024

Data przyjęcia artykułu do druku: 30.03.2026

Finansowanie badań: niniejsza publikacja nie otrzymała żadnego zewnętrznego wsparcia finansowego.

Oświadczenie właściwej komisji etycznej: nie dotyczy.

Konflikt interesów: autor deklaruje, że nie ma żadnego konfliktu interesów związanego z publikacją niniejszych badań.

Literatura

- Bond J., *The Cost of Canada's Legal Aid Crisis: Breaching the Right to State-Funded Counsel Within a Reasonable Time*, *Criminal Law Quarterly* 59/2012, s. 28-46.
- Boodman M., Brierley J.E.C., MacDonald R.A., *Quebec Civil Law: An Introduction to Quebec Private Law* red. J.E.C. Brierley, R.A. Macdonald, Toronto 1993.
- Buhler S., Korpan M.C., *Measuring the impacts of representation in legal aid and community legal services settings: considerations for canadian research*, *Alberta Law Review* 56.4/2019, s. 1117-1136.
- Canadian Bar Association, *Moving Forward on Legal Aid: A CBA Submission*, Ottawa 2018.
- Chasse K., *Access to Justice – The Unavailability of Legal Services at Reasonable Cost and the Canadian Charter of Rights and Freedoms*, <https://ssrn.com/abstract=2318116>.
- Chasse K., *Report: Access To Justice – The Unavailability of Legal Services at Reasonable Cost and the Canadian Charter of Rights and Freedoms* (22 sierpnia 2013), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2318116.
- Engler R., *When Does Representation Matter?*, [w:] *Beyond Elite Law: Access to Civil Justice in America*, red. S. Estreicher, J. Radice, New York 2016, s. 71-86.
- Glenn H.P., *Legal Traditions of the World*, Oxford 2014.
- Grzybowski M., Przywora B., Syryt A., *Introduction*, [w:] *Free Legal Aid – A comparative Approach*, II, red. M. Grzybowski, B. Przywora, A. Syryt, Berlin 2024, s. 9-10.
- Hogg P.W., *Constitutional Law of Canada*⁵, II, Toronto 2007.
- Sharpe R.J., Roach K., *The Charter of Rights and Freedoms, Essentials of Canadian Law*³, Toronto 2005.
- United Nations Office of Drugs and Crimes, *Handbook on Ensuring Quality of Legal Aid Services in Criminal Justice Processes Practical Guidance and Promising Practices*, Vienna 2019.
- Jukier R., *Inside the Judicial Mind: Exploring Judicial Methodology in the Mixed Legal System of Quebec*, *European Journal of Comparative Law and Governance* 2013, s. 1-20.
- Okoro A.S., *Access to Justice: The Role of Legal Aid in Society*, *Interdisciplinary Studies in Society, Law, and Politics* 1-2/2022, s. 34-41.
- Sandefur R.L., *What We Know and Need to Know About the Legal Needs of the Public*, *South Carolina Law Review* 67.2/2016, s. 443-459.
- Zemans F., Amaral J., *A Current Assessment of Legal Aid in Ontario*, *Journal of Law and Social Policy* 29/2018, s. 1-28.